

POŠTNINA PAVŠALIRANA

BESEDA

0
SODOBNIH VPRAŠANJIH

III

6

IVO GRAHOR: DR. J. EV. KREK (NADALJEVANJE)

WILLI HAMMELRATH: TRŽASKI ŠKOF

ANTON MARINČEK: NAČRTNO GOSPODARSTVO (NADALJEVANJE)

MIRKO JAVORNIK: KULTURNA KRONIKA

NA PLATNICAH: ZANIMIVOSTI O OBSODBI

»Beseda o sodobnih vprašanjih« izhaja mesečno. Urejujeta jo Mirko Javornik in dr. Jože Pokorn. Odgovorni urednik M. Javornik. Izdaja konzorcij »Besede«, predstavnik Vilko Pitako. Tiska tiskarna »Slovenija«, predstavnik A. Kolman.

Rokopise pošiljajte na uredništvo »Besede«, dr. Jože Pokorn, Ljubljana, študentovska ulica 3/II. Rokopisov ne vračamo.

Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 22/I. (Delavska zbornica). Telefon 22-65.

Naročnino pošiljajte na čekovni račun poštne hranilnice v Ljubljani številka 16.099.

Letno stane 50 Din, polletno 25 Din, četrtletno 15 Din. Posamezna številka 5 Din.

Za dijake celoletno 30 Din, posamezna številka 3 Din.

NAROČNIKOM!

Zaradi nepredvidenih ovir je morala ta številka iziti samo na šestnajstih straneh. Prihodnja številka izide zopet redno na 24 straneh sredi meseca julija.

Uredništvo.

Dr. J. Ev. Krek

(Nadaljevanje.)

2. Spisi

Bistveno ter eno najvažnejših vprašanj pri Kreku politiku, ki je ustanovil slovensko krščansko-socialno gibanje, je bilo delavsko vprašanje — in s tem je združeno vprašanje o nujnosti socializma. Tako je pojmoval pomen socializma za delavstvo tudi Krek sam. Vprav to, da se je odločil za naslov »krščanski socializem«, je dajalo njegovemu delu sočasnost, sodobnost. Imamo pa tudi dokaz, da je izbral ta naslov zavestno: saj je zavrzel celó tisti naslov, ki ga je temu splošno srednje-evropskemu gibanju hotela nadeti Cerkev, t. j. — »krščanska-demokracija«. Opravičeval je to svojo izbero, da v bistvu pomeni isto kar krščanska demokracija, da je pa vendar boljše, obdržati ime, ki je že uvedeno. Da je pa ta odločitev nastala tudi iz Krekove lastne simpatije za socializem, ni težko dokazati.

Kako zgodaj se je K. seznanil s takratnim socializmom, kaže pred vsem dejstvo, da si je kot novomašnik izbral za napitnico govor »o socializmu na krščanski podlagi«. Da mu je bil socializem še dolgo pozneje najprivlačnejši, odn. najzanimivejši družabni red, pa priča naslov razprave »Socializem«, ki jo je večkrat popravljal in sam priredil kot knjigo. Kako velik pomen ji pripisujejo mnogi ocenjevalci, smo že spoznali iz nekaterih citatov. Dejansko je ta knjiga odločilna za pravilno oceno Krekovega političnega nazora in hotenja.

Za razumevanje njegovega socializma je potrebno vedeti, kako se je zavzemal za delavstvo. In Krek — čeprav realist — že pri prvih nastopih ni priznal polovičarstva. Iz javnih Krekovih govorov so nam znane nekatere njegove načelne izjave. Na prvem slovenskem katoliškem shodu je kot zapisnikar v socialnem odseku sam — gotovo veljavno — zapisal naslednje svoje besede:

»Predstavljati si moramo, da ne delimo delavcem milosti, ampak pravico.«

Pomena te izjave si danes morda ne moremo dovolj jasno predstaviti. Misliti moramo pri njej na polemično vrednost proti kapitalističnim ideologom, ki pretiravajo zasluge podjetnikov, delodajalcev. Misliti pa moramo nehote še na celotni socialni problem. Kot izhodišče in politično načelo bi Krekovo načelo moglo vesti v socializem. Gotovo pa takšna misel o delavcih že močno presega takratno vladajočo miselnost in še več je lahko pomenila — čeprav v drugi smeri — takšna izjava izrečena in zapisana v zapisniku katoliškega shoda — Kreku samemu. Mladi politik si je z njo dal sankcionirati enkrat za vselej svoje stališče v socialnem vprašanju kot stališče organizacije.

Praktičnemu politiku je bilo važno, da sme govoriti kot »mi«. Njegov »jaz« je sicer stopil s tem v ozadje, postal pa ni zaradi tega nič manj odločujoč. Pridobil si je celo neomejenih možnosti in da se je teh zavedal, dokazujeta njegova teoretska smer v izobrazbi k sociologiji ter njegova vztrajna delavnost v praktičnem političnem delovanju.

Znano je, da se je ob koncu leta 1894. udeležil slovanskega katoliškega shoda v Brnu. Šel pa je tudi na socialni tečaj krščanskih sociologov na Dunaj.

Veliko marljivost v tej smeri kaže Krekovo tedanje slovstveno delovanje. Kakor je častil sv. Pavla — organizatorja Cerkve, o katerem je že spisal razpravo za disertacijo, in ki ga je škof Ketteler — oče krščanskega socializma — imenoval žurnalista, če bi bil živel v novem veku, tako je slovenski Ketteler v tem času napisal več člankov, kakor pa bi jih bil katerikoli nastavljeni urednik. Objavljal je mnogo v »Slovencu«, »Glasniku« — glasilu Slov. kat. delavskega društva — pa je bil duša. V »Rimskem katoliku« ima samo eno pesem, ostalo leposlovje v »Domu in svetu«, v »Katoliškem Obzorniku« pa leta 1897. celo razpravo: »Materialistično modroslovje«; posebej je še izdal leta 1895. knjigo: »Črne bukve kmečkega stanu« v 300 izvodih ter »Duhovnega pastirja« s 23 cerkvenimi govori. V tej kopici spisov bi se prav lahko Krekove vodilne misli razredčile in porazgubile, ako ne bi on sam podčrtal najvažnejših. Podčrtaval pa je celo prav zavestno.

Navdušen krščanski sociolog in pisatelj je bil pri nas že Krekov prijateljski podpornik, župnik Ivan Blejce (1856—1889). Vendar pa se je ime »oče kršč.-soc. gibanja« po pravici prijelo šele Kreka. Vplivali so nanj Kettelerjev učenec baron K. von Vogelsang kot pisatelj, dunajski župan K. Lueger kot vodja avstrijskega kršč. socializma, v bistvu tudi Ketteler neposredno. Dočim je bil dunajski vpliv dnevno političen (vera v avstrijsko misijo na Balkanu, boj proti Judom itd.) in organizacijski, si je Krek izbral Kettelerja kot socialista pri najglobljih vprašanjih. Njemu se ima zahvaliti, da je lahko propagiral javno tiste ideje, zaradi katerih ga je »Slov. Narod« smatral za propovednika socialne revolucije v smislu socialno-demokratske stranke. Kajti škof Ketteler je bil dovolj velika avtoriteta, da je v svoj socialni nauk lahko sprejel tudi nekatere misli, ki so sicer dejansko načela socializma. Za odločno praktično delo je imel torej Krek že dovolj stvarne opore, ko je pričel borbo — proti Šušteršiču — za organizacijo delavstva. Pri nas pa so se takrat tudi že ustanovila nekatera konsumna društva, kjer se je lahko oprijel dela, čeprav ni rad stopal v odbore, ampak je samo svetoval. Zelo so napredovale zadruga. V tem delu je pa Krek moral sprejeti v začetku staro vodstvo, n. pr. kot odbornik, s Šušteršičem kot predsednikom. Zato mu je bilo slovstveno in časnikarsko delo neobhodno potrebno. S članki je uveljavljal svoje nazore za bližnjo okolico. S spisi poljudno znanstvene vsebine in z razpravami je poskušal dograditi ves nauk in gibanje, ves krščanski socializem, kot sociolog. Iz teh Krekovih želja in smernic je rastle vrsta nasprotij v praktičnem delu in zaradi tega ni bil docela zgrešen sklep »Slov. Naroda«, ko je ob volitvah leta 1897. napadel Kreka, češ, da je nasprotnik zasebnega imetja in da sistematično spodkopuje vsako avtoriteto, na kar K. sploh ni odgovarjal. Iz istih tal pa je tudi bil in ostal razumljiv prvi Krekov veliki govor v dunajskem parlamentu — proti socializmu: za razpust delavskih (železničarskih) organizacij.

O tem govoru so pri nas že pisali in je n. pr. »Svoboda« leta 1932. posebno zaradi tega govora obsodila Kreka kot škodljivca delavskega pokreta. Dejansko je bil ta govor tudi nazadnjaški in se ga je Krek pozneje sramoval ali vsaj priznal, da mu je zanj žal.* Verjetno je, da se mu — kot prvi — ta govor ni prav posrečil; pred vsem je pa posegal predaleč: misleč, da govori bombo proti kapitalu, je govoril praktično zanj. Leto pozneje je pisal z Vestfalskega že drugače:

»...Z veseljem upanjem bi gledal v bodočnost, če bi tudi (četudi bi) n. pr. socialni demokratje dobili pri prvih volitvah večino.« (S. 160.)

Morda je res njegov tudi članek »Naše stališče« v »Glasniku« (1899, št. 22, brez podpisa), ki se glasi v 4. odst. 2. oddelka:

»Po pravici moramo reči, da smo bili veseli, ko smo čuli, da hočejo v Ljubljani krščanskosocialni delavci s socialnimi demokrati skupaj nastopati v svojo obrambo. Svet naj nikar ne misli, da ne bodo krščanski socialisti porabili vseh poštenih sredstev v svojem boju, naj nikar ne misli, da bodo kdaj pozabili, da so delavska in ne gosposka stranka. Kjer morejo brez greha proti svojim načelom, bodo vedno podali roko vsaki delavcem prijazni stranki. Edino liberalci so izključeni; z njimi ni mogoča nobena zveza, nobeno premirje. In prav ob tej točki so pokazali slovenski socialni demokrati, da niso delavski prijatelji. Zveza s slovenskimi liberalci, ki so jo že večkrat razkrili, jim je zaradi njihovega sovraštva do krščanske vere in duhovnikov ljubša, nego skupen boj z delavskimi sobraty v skupnih zadevah.«

V istem članku govori o propadu in o druginji in nadaljuje:

»...In pri vsem tem ljudstvo zavira gospoda še tedaj, ko zahteva (to) svoje politične pravice, da bi se moglo po postavnem potu vsaj braniti. Postavna pot je zaprta; razmere so vedno hujše.«

S tem člankom je torej pobil najbolj sam sebe, odnosno vsaj svoj prvi — zgrešeni in nezdravi — državniški govor v parlamentu na Dunaju; morda pa članka takrat vprav zaradi preočitnih neskladnosti z lastnim parlamentarnim delom ni hotel podpisati. Kljub tu podani spravljenosti tudi ni pogrešal grdih napadov na socialiste. Kdor je zašel med socialiste, po njegovem mnenju ni bil več pošten. Tako je vsaj pisal K. že prej v svoji povesti »Iz nove dobe«, ki je izhajala leta 1893. v »Domu in svetu«. Res se je pozneje izogibal takšnim podmenam. Zakaj se s socializmom nikdar ni sprizajnil, pa si moremo razložiti šele iz njegovih filozofskih spisov, bistveno iz knjige »Socializem«, in pa iz takratnega narodno nedoločnega pomena avstrijskega plitvo političnega socializma, ki je na našem severu (na Koroskem) pospeševal germanizacijo.

O Krekovem nacionalističnem sovraštvu proti internacionalizmu (kar je pred vsem pomenil takratni socialdemokratizem) bi mogli razpravljati le v obširnejši študiji, in zato naj opozorim tu samo na možnost, da bi se bil K. lahko zavestno opredelil proti socialistični stranki tudi če bi ne bil duhovnik. Vendar se mi zdi to vprašanje manj pomembno, kajti resnični Krek se v svoji kritiki socializma — kar je bil njemu le marksistični socializem, ni opiral in omejil na lokalne slovenske razmere, marveč je upošteval bolj zunanje vidike, t. j. ideološke, znanstvene razlike (idealizem — materializem), državno in pa cerkveno stališče — vse v evropskem ali celo svetovnem okviru. Hotel je biti moderen, svetovno razgledan ter znanstven politik, filozof in sociolog. Z njegovega področja to tudi ni bilo težko. Saj je bil pro-

* IV. zvezek, str. 13. — Tukaj ga žal ne morem objaviti že zaradi obsežnosti.

fesor filozofije. In vendar se mu prav znanstvena, sociološka in filozofska kritika ni posrečila.

Problem knjige »Socializem« je namreč še zdaj ta: ali jo je napisal, odnosno zbral, proti ali za socializem. Dejansko je name učinkovala kot propaganda »za«. — Kakor sem že dejal, se Krek opredeljuje tu najprej za delavstvo in potem pobija socializem, da bi pokazal njega zmote, zato pa utemeljil in utrdil krščanski socializem kot krščansko reševanje socialnega problema. Kar piše o kršč. socializmu je brez dvoma najlepši prispevek v literaturi tega gibanja, posebno še v naši literaturi. V tem tudi ni ostrih nasprotij in očitnih nelogičnosti.

Ako bi izluščili iz knjige »Socializem« samo spise o krščanskem socializmu, najbrže ne bi nastali pri čitanju nikakršni nesporazumi, vsaj ne snovni. Docela drugačen pa je Krek v tej knjigi kot nasprotnik, polemik, kritik in idealistični filozof, ki si pa včasih na prav nasilen način rad privoščiti socialistične marksiste, njihov nauk, delo in celo njih osebno življenje. Iz vseh takšnih — in sicer mnogih takšnih napak nastaja sam po sebi močan vtis, da Krek napada nekoga, ki mu ne more prav do živega, nekoga, ki je morda — ali vsaj delno — on sam, deloma pa, da si prisvaja ideje, do katerih ni več imel pravice. Učinek vseh takšnih nepristnosti pa postaja poguben za vso Krekovo kritiko socializma, njen pomen »za« in »proti« je minimalen, majhen.

Z naslednjim naj poskusim navesti nekaj značilnih primerov, še prej pa opozorim na Krekovo stališče do enakosti delavstva, omenjeno že pri vprašanju o Krekovem stališču do države. Tam smo videli, da si nikakor ni mogel predstaviti »popolne« enakosti, češ, da bi takšna enakost onemogočala sleherno družbo — državo. S tega vidika je prav za prav nepotrebna vsaka misel, da bi bil K. kaj socialista in tudi kaj kršč. socialista. Dejansko pa imamo pred seboj vse življenjsko delo moža, ki so ga mnogi šteli za najbolj demokratičnega človeka itd.

Knjiga, kakor jo je uredil odbor »Društva dr. J. Ev. Krek« leta 1925., nikakor ni bistvena zgodovina socializma, čeprav mi še nimamo druge knjige o njem in so si morda nekateri zaradi tega dovolili knjigo oceniti kot zgodovino. Bistvo te knjige je marveč kritika marksizma, odnosno internacionalnega materialističnega socializma kot teorije in prakse. Avtorju se pa ni zdelo dovolj, da bi ocenjeval predmet zgolj politično polemično, marveč je šel v jedro problema tudi s filozofskimi načeli idealizma. Njemu, ki je bil realist in zelo rad poudarjal geslo: primum vivere, deinde philosophari (najprej živeti, potem filozofirati)), je pripadla naloga, da napade materialistično bistvo socializma, češ, da je ta vreden vsega zaničevanja, ker daje popolno svobodo najgršemu egoizmu. Krek se je res spravil na to delo in dokazoval, kot temelj pa si je vzel misel, da je socializem potreben, le biti mora krščanski, dočim pa da je historični materializem vulgaren, individualističen, egoizem, kar so pobrali za njim tudi nasledniki. Filozofija materialistov je bila njemu — poganska. Pa tudi idealiste od Kanta do Hegla prišteva med odpadnike od krščanstva (s. 41), njihov naslednik — materialistični socializem torej ne more biti nič boljši. Država jim je bila Bog. Enako so učili Schelling, Stahl i. dr. Cerkev pa je proti malikovanju države.

»Načela ogromne večine katoliških veleumov se ne zlagajo z nobeno imenovanih misli. Opirajo se na naravno pravo in na besede sv. Pavla: Vsak človek bodi podložen višjim oblastim: saj ni

oblasti razen od Boga; kar jih pa je, so postavljene od Boga...«

Krek hoče omiliti te besede sv. Pavla naslednje:

»V tem zmislu trdijo, da je državna oblast božjega izvora, toda ne naravnost in neposredno, marveč po človeški naravi.«

Čutil je torej tudi v socialni filozofiji, da bi moral vzeti kot temelj nekoliko izdelano kršč. filozofijo v družbi. V celoti pa se mu ni posrečilo to izvesti. Za to delo je bil sam preveč površen.

»Vsakdo, tudi nasprotnik krščanstva, mora priznati, da so načela krščanskega družboslovja vzvišena in plodonosna za posameznika in za človeštvo.«

Da je ta trditev pravilna, v bistvu nihče ne oporeka, način, kakor je to K. povedal, pa je napačen. Ne da bi iskal spotike, moram opozoriti, da družboslovje kot znanost ne postavlja načel, marveč odkriva in raziskuje. Obratno pa je K. ostajal na višini nazora in ne znanosti, tu in povsod, ker je potreboval kot praktik načel, ne pa ugotovitev. S tega stališča in s teh vidikov je sestavljeno tudi največje njegovo »znanstveno« delo.

Posledice te napačne Krekove odločitve so povzročile njemu samemu največ nelogičnosti in pisateljskih moralnih zapletkov. Pred vsem je ostal njegov »Socializem« le subjektivno sestavljen nauk, program, ideologija, propagandni spis in polemika. Hkratu pa so ostale v njem nejasnosti, ki škodujejo sami zgradbi nauka. Med takšne bi lahko še prištel vse šovinistične antisemitske izpade itd.

Na prav neroden način se je Krek zmotil pri zgodovinskem uvodu v socializem, kjer govori o protestantskih učinkih:

»... Ko je butil Luther s svojo prekucijo na dan, se ji je pridružila brž tudi družabna, pri kateri so imele s Češkega prenesene komunistične ideje glavno vlogo. Začele so se krute kmečke vstaje.«*

Idealistični način razlaganja družabnih pojavov se je Kreku tu očitno že dovolj maščeval, sicer ni dvoma, da bi tudi sam vedel, koliko globlji so morali biti vzroki socialnih uporov in koliko bolj bi bila uporabna beseda »krut« za reakcijo, ko pa za kmete, ali vsaj vzporedno potrebna. Bil pa mu je preveč potreben hiter dokaz. Enakim nujnim potrebam je podlegel Krek še pozneje na mnogih važnih mestih te velike knjige. In navadno se tudi sam takoj najbolje pobije s prvo novo mislijo. Tukaj pravi n. pr. še:

»Husov in Luthrov nauk ni bil upor samo proti veri, marveč tudi proti družbi. Z versko prekucijo je bila združena tudi družabna. In ravno družabne zmote, ki jih je podpirala Husova in Luthrova kriva vera, so pripomogle največ, da se je njiju nauk tako hitro razširjal.«

Torej bi Krek lahko sploh vse po tem receptu dokazal, da kar obrne: Luther je vzrok kmetских krutosti, kmetске zmote pa so bile že brez njega itd. — Jasno je, da na ta način Kreku ni mogoče slediti. Ko se zgraža nad kmečkimi upornškimi pesmimi in potem trdi, da:

»Korenine sedanjega družabnega nereda niso od včeraj. Glavni vir jim je v naukih protestantskega gibanja,«

vidimo, da piše kakor je kje sam bral, iz šole, in ne moremo več pričakovati ničesar pozitivnega od njegovih razprav. Nasprotno pa prav lahko razumemo, da so vsa njegova sredstva zgrešena, nezadostna. Prav nič se ne čudimo stavkom slabe okusnosti, kakršne uporablja proti bolj ali manj res-

* Podčrtal Krek.

nim ljudem, ki so vsaj samo toliko zgrešili, da so bili ljudje in filozofi itd., n. pr. pri Rousseauju:

»Štejemo si v dolžnost, da izmed podlih materialistov kot posebno izjemo imenujemo v predrevolucijski dobi J. J. R.-a« (s. 263).

Pri zgodovini delavskega gibanja je še mirno omenil, da sta znanstveni temelj socializmu položila dva nemška žida Marx in Lassalle. Zakrivili pa so nastop teh idej »učeni brezbožniki 18. veka« z liberalizmom. *Circulus vitiosus* idej se zdi Kreku očitno tudi samemu nejasen, nerazumljiv. To jasnost pa si nadomešča z ogorčenjem, kakor n. pr. pri Heglu, kjer ni našel absolutne vrednote (»Ali je mogoč globlji propad?«), ali tam, kjer obsoja naravoslovje. Brezbožni so razvojna (evolucijska) teorija, naravoslovje, pravoslovje, primerjajoče veroslovje. Pot takih, materialističnih in brezbožnih idej v Nemčijo so po njegovi sodbi zakrivili: pot materialistične vede, kratkovidnih vlad* in kapitalističnega izsesavanja« (335). Ali o Marxu:

»Oče — advokat — je bil židovskega rodu. Leta 1824. se je pa dal iz sebičnih namenov z vso svojo rodbino krstiti. A židovski duh je preveval vso rodbino tudi poslej...

A kakor smo že rekli: židovskega duha se je pa nasrkal M. pri svojih domačih. Marxova hči Eleanor, ki je živela v divjem zakonu...« itd.

Engelsu priznava Krek, da je bil versko vzgojen ter se povsod ogibal surovosti in oblastnosti, dalje:

»Ta Engelsova teorija (vera v evolucijo in socializem), povzeta iz Marxovih načel, nam priča, da si je Engels kljub vsemu svojemu materializmu ohranil precej mlade, v nekem zmislu idealne naivnosti —.«

O Lassalleu pravi, da ni bil značaj:

»Lassallovega židovskega duha spoznamo tudi iz njegovih spletk z groficom Hatzfeldovo —«

»Hotel je, da se razdrobi in uniči Avstrija, katere nemški deli naj bi bili pravi del ene in nerazdeljene nemške republike.«

Krek je bil zelo ogorčen zaradi tega nanj; pravi tudi, da je ostal zme-rom žid:

»nikdar se mu ni posrečilo dejansko prezirati svoj izvor in oprostiti se nekakšne notranje omejenosti.«

Iz pisem Zofiji S. sklepa, da je bil L. bahač, »Zofija Solucevna pa je bila toliko pametna, da ga je pustila. —«

Stvarno pa K. kjub temu priznava, da so L.-ova ekonomska dela (posebno »Herr Bastiat Schulze von Delitzsch«) še tudi za naš čas zanimiva. Ugaja mu, da se je v neki pravdi skliceval na škofa dr. E. Kettelerja in pove, da se je Ketteler strinjal z Lassalom.

Pri Marxu pa je zadel K. na dialektiko, ki ji ni mogel oporeči menda ničesar in pravi:

»V tem oziru se ni vredno dalje pečati z materialističnim modroslovjem, čeprav vemo, da je dialektika bistvo filozofskega in historičnega materializma, tako, da se K. vendar sam ustavi, kajti:

Za nas je pomenljiv le drugi, važnejši del Marxovega modroslovja, to je: materialistično zgodovinsko naziranje.

»Tu je Marx samostojnejši, in če smemo tako reči, tudi duhovitejši.«*

* Podčrtal jaz.

Krek priznava, da:

»Pred Marxom se je v resnici mnogo preveč prezirala družabna stran. — Ravno doba, v kateri je pričel M. svoje javno delovanje, je bila nasičena z individualističnimi nazori.«

Našteje mu pa 5 zmot in pravi, da:

»Z materialističnim naziranjem se zadržuje um, zlasti nižjih stanov« (s. 382).

To bi bila prav za prav važna točka za rešitev Krekovega spora s historičnim materializmom: ali je bila to resnica ali ne, in pa, s kom se dejansko zadržuje ljudstvo; končno, kakšne odnose (relacije) je o tem odkril on sam. Toda žal nam Krek o tem ni podal obračuna. Odgovoril je le na ošabni ton M.-ovih spisov in kritik, češ:

»S to slepo, fatalistično vero je pa v nujni zvezi neznosen napuh in surova netolerantnost.«

Odbijale so ga torej praktične metode socialističnih piscev, vendar pa je še vztrajno poudarjal tudi njihov židovski rod. Bil je neprimerno preveč antisemitski, če pomislimo, da je bil Jud tudi Kristus in da so se v Nemčiji še ne 20 let po Kreku s sovraštvom do kulture izkazali predvsem najbolj takšni antisemiti, ki so s pomočjo velekapitala hkrati strli socializem.

Pri vseh drugotnih vplivih se Krek pač ni mogel v svoji knjigi otresti nestvarnosti in nasprotij, zato je pri oceni M.-ove I. internacionale in njenega razpada že izgubil tudi ves smisel za logiko, češ:

»Žalostni konec Marxove internacionale nas jasno uči, da se socialistična teorija ne da prenesti v prakso. —« (S. 391.)

»Misel mednarodne delavske zveze pa še ni pokopana. Vsak pravi socialist jo mora gojiti.«

Krek je ostal pri ideji mednarodne delavske zveze (s sodelovanjem vseh držav), kakršno je vsebovala n. pr. socialna politika Društva narodov do nastopa in nekaterih zmag fašizma, ki si je tak sistem mirno prisvojil in in ga poddrževal v korporacije — ne da bi dejansko priznal delavstvu kaj svobode ali vsaj zboljšal razmere in olajšal boj za obstanek.

Pojav antisemitizma in ideja neopredeljenih delavskih zvez sta torej dva elementa, ki kažeta, kako daleč je stal Krek proč od socializma, hkratu ko se je očitno sam štel za socialista.

(Dalje prihodnjič.)

Ivo Grahor.

Tržaški škof

Prevedeno iz knjige W. Hammelratha »Srečanja«. Avtor je med pristaši slovenskega mladinskega gibanja znana osebnost, saj skoraj vsako leto obiše naše kraje, ena najzanimivejših osebnosti povojne, v religioznost in iskanje prave človečnosti usmerjene Evrope; vagabund, ki je raztrgal tri doktorske diplome in šel v rudnike po svetu, živet od milosti božje. Prinašamo ta odstavek kot karakteristiko škofa-človeka, ki se zadnje čase dviga proti njemu in ki ga najbrž čaka Kordačeva usoda.

O plemenitem človeku je težko pisati. Je kakor onečaščenje. In vendar moramo pripovedovati tudi drugim, ker nas v to sili svetost, ki se hoče razodeti.

Trst v Italiji. Zapuščen in nepoznan sem bil na cesti ne da bi vedel, kam s svojo utrujenostjo in lakoto. Ali me bo sprejel za noč eden izmed mnogih samostanov v kakem kotu, kjer bom lahko pustil preko dneva svojo tornistro? Pride mi na misel: Mestnega škofa naprosim, da mi pove za kak samostan.

Škofova palača. Služabniki mi sprva ne puste vstopiti. Vendarle gre. Izbrano oblečeni prosilci za avdijenco, — med njimi pa jaz kot potepuh, bos in gologlav. — Čez čas pridem na vrsto. Vitka postava sedi ob pisalni mizi, aristokratsko lepo izklesani obraz z mirnimi očmi se obrne k meni ko mu povem svojo namero (razume in govori zelo dobro nemško), se začudi, me vpraša odkod in kam in kako in pravi končno smeje: »Ostati morate pri meni!« Glas in besede so bile tako prijazne, da bi bilo obotavljanje krivično nezaupanje. Sam je šel s služabnikom, ki je bil zaradi vsega popolnoma zmeden, v odlično spalnico, ki naj bi bila moja.

Štiri dni sem bil gost.

Pri obedu je bil čas, ko sva se dobila in razgovarjala, kajti podnevi je bil preobložen z delom velike škofije, ki je kot prejšnja avstrijska dežela veliko večja kot male italijanske škofije. Velika je njegova škofija in težka zaradi političnih in narodnostnih nasprotij in svojstev južnjakov. Slovani, Nemci in Italijani, fašisti, (tukaj na novo pridobljenem ozemlju posebno ostri) in komunisti velikega pristaniškega mesta, kmetje s Krasa in Alp in dalmatinski ribiči so bili njegovi verniki — težavna mešanica.

Pogovori pri obedu so ga mi tako približali, da bom nosil v svoji duši njegov sijaj, dokler bom živel. Moral sem mu veliko pripovedovati, on pa je pripovedoval meni. Nekoč me je vprašal o cerkvi sovražnih komunistih. Pripovedoval sem mu o duševnih razlogih, ki marsikakega komunistu pri nas napravijo cerkvi sovražnega in mnogo delavcev odvrnejo od prijateljstva s cerkvijo. Govoril sem o obupni stanovanjski bedi in ugodnih duhovniških stanovanjih, o trpkem pomanjkanju kruha in udobnem samostanskem življenju, pripovedoval sem mnogo, kar sem doživel.

Molče je poslušal in nič jedel. Potem me je pogledal: »Hvala! Mnogo razumem. Pripovedoval vam bom o sebi.« In mi je povedal, kako je svojo bogato dedščino razdal vso revežem tako, da so ga svojci zelo kregali, kakor pa sedaj vidi, da mnogo premalo stori. Potem je premišljeval in rekel, kaj hoče še vse napraviti. Reveže bo povabil k obedu, stanovanja bo šel pogledat in še mnogo drugega. In — nepozabno — vprašal me je smehljaje in svetlih oči: »Kaj mi svetujete? Mislite, da dovolj storim? Kaj lahko še storim?«

V tem trenutku sem bil tako vesel in osramočen o preprosti velikodušnosti tega vprašanja, da nisem mogel odgovoriti. Treba si je predstavljati: Škof, cerkveni knez vpraša pritepenega potepuha, ki ga sploh ne pozna, ki je vendar lahko goljuf, za svet in sodbo, kaj naj stori! Nič nisem rekel. Pač pa sem mnogo mislil. Takrat in še često, često! To škofovo vprašanje nepoznanemu potepuhu pri škofovi mizi je bilo kakor plamteča zvezda, ki sveti vedno v moji duši.

Isto se je ponavljalo drugi dan, ko sva govorila o mladinskem gibanju. On je pogosto slišal, da je mladina proti avtoriteti. Poskušal sem mu tudi tukaj pokazati na duhovna ozadja nasprotja do avtoritete, pripovedoval sem mu o voditeljih in duhovnikih, ki delajo samo s komando »moraš« in mislijo, da obleka napravi avtoriteto, in drugih, ki so resnični prijatelji in tovariši. Pripovedoval sem, kako nekateri ne razumejo mlade duše in kljub vsem besedam vzbudijo le odpor, ne najdejo pa nobenega notranjega stika in kako drugi živijo z mlado dušo in pri tem ne rabijo nikakih besed, ki bi jim pridobile zvestobo mladih.

Tudi tukaj je molčal, premišljeval in poslušal. Tudi sedaj me je pogledal: »Hvala! Vse to razumem. Učil se bom!« In zopet mi je pripovedoval o svojem delovanju pri mladini in zopet me je spraševal za svet in sodbo — škof potepuha. V Trstu ima priimek »mladinski škof«. Resnično, zasluži ga! Bil je mlad, a pred njim sem z veseljem molčal.

Vsak večer sem pel ob kitari nemške pesmi. Želel je to. K temu pa je povabil vse svoje služabnike, ki so morali sestiti in jim je sam postregel s sadjem in vinom, kakor so mu sicer oni stregli.

O poljubu prstana ni hotel pri meni nič vedeti. Roko, ki jo je drugim ponudil v poljub, mi je dal namerno tako, da nisem imel prilike, da bi mu poljubil prstan. O hoji v cerkev mi ni govoril, on, ki je vsako jutro ob 6. maševal in s komur sem vsak večer ob koncu dneva bil tiho v njegovi kapeli.

Aristokrat je bil, ne samo po rojstvu in postavi, temveč tudi po duhu. Škof in duhovnik ne samo po obleki, temveč po duši.

Slovo mu je bilo težko: »Moral bi tukaj ostati, jaz se moram še dosti učiti! Bog z Vami! Le Bog ve, zakaj ste morali sem in zakaj morate proč!«

Škof se zahvaljuje potepuhu! Potepuhu je bilo težko, ampak sveto v duši!

Podoba tega škofa me je spremljala čez morje, v puščavi, v Sudanu, živa je bila v snežnem gorovju Laponske in v nemškem gozdu in v nemškem vele mestu. Veliko mislim na mesto ob morju in na njegovega škofa.

Srečanja s takimi ljudmi so milosti, pri katerih se vedno samo tiho vprašamo: Kako smo take milosti zaslužili?!

Willi Hammelrath

Če ima človek visokoletečega duha pa nizko srce, piše velike stvari in dela majhne iz njih.

Chateau Briand.

Načrtno gospodarstvo

(Nadaljevanje.)

Država v boju za socializacijo poljedelstva

Ako bi kdo hotel presojevati razvoj socializacije poljedelstva v Rusiji po vesteh iz dnevnega časopisja, bi dobil vtis, da vodijo socializacijo neuki ljudje in da se sploh vse vodi peresno in brez načrta. V resnici je drugače. Vse je natanko premišljeno in silno resno zamišljeno.

Živinoreja

O produkciji žita smo že govorili. Ko ne bi režim prej osnoval sovhozov in ko ne bi bili precej trdni kolhozi, bi se ne mogel lotiti socializacije. Sovhozi tvorijo temelj, s katerim more država brezpogojno računati. Saj producira samo »Gigant« letno 7 milijonov pudov prvovrstne in 300.000 pudov drugovrstne pšenice, vsi sovhozi nad 40 milijonov pudov.

V boju za socializacijo poljedelstva je trpela zlasti živinoreja. V letih 1929/1930 so kmetje, zlasti kulaki v naravnost katastrofalnih množinah klali živino. Izbruhnile so tudi razne kužne bolezni, tako da je stalež živine stalno nazadoval. Statistika nam da tole sliko:

	1916	1928	1929	1930	1931	1932
Govedo	60,6	70,5	67,1	52,5	48,7	29,2
od teh krav	26,0	30,7	30,4	26,7	?	17,7
svinje	20,9	26,0	20,4	13,0	7,8	10,1
ovce	113,0	133,3	133,7	100,4	57,2	47,2

To nazadovanje je hud udarec za vso gospodarstvo. Država je pričela energičen boj. Ustanovila je sovhoze za živinorejo, uvedla selekcijo živine, da ustvari boljšo pasmo, potom sanitarnih odredb zajezila kužne bolezni med živino. V prvi vrsti se je pa vrgla na razširitev svinjereje in ovčjereje, ker je v teh panogah mogoč takojšen uspeh. Žida tudi moderne hleve, obenem je uvedla zboljšanje prehrane za živino. Zboljšanje prehrane se povsod očituje, zlasti pri kravah mlekaricah, ker je donos mleka večji kakor pred leti, dasi je število krav mlekaric nižje. Na dvig živine delajo tudi v kolhozih. Popolen uspeh tega truda se bo pa poznal šele v nekaj letih.

Spopolnitev vprežne sile

Tovarne za poljedelske stroje v Čeljabinsku, Stalingradu, Leningradu, Harkovu delujejo deloma že v celoti, deloma v zmanjšanem obsegu. Kader traktorjev je z vsakim dnevom večji. Poleg tega so tovarne izpopolnjene v toliko, da morejo izdelovati tudi nadomestne dele strojev. Prej tega ni bilo. Stroj, pri katerem je bila potrebna izmenjava posameznih delov, je bil toliko časa nerabljev, dokler ni prišel nadomesten del iz daljne Amerike.

Kader izvežbanih voditeljev strojev je tudi že tako povečan, da so inozemce odpustili.

Tehnično-znanstvena sredstva

Po porodnih bolečinah socijalizacije poljedelstva je prišla vlada do prepričanja, da mora zaenkrat biti konec parole: Čim večja posetvena površina. Sedaj je na vrsti: konsolidacija socialističnega

poljedelstva, čim večji donos že obdelane zemlje in čim večji donos živinoreje.

Za donos polja pride v poštev način obdelave zemlje, vrste žitaric in drugih kultur, gnojenje, katere vrste rastlin naj slede na isti zemlji ena drugi.

Za živinorejo so odločilna vprašanja prehrane, oskrbovanja, zboljšanja plemen, boja proti kužnim boleznim, pridobivanja klaje.

Pri reševanju teh vprašanj igra važno vlogo znanstveno raziskovanje. Vse te naloge so osredotočene v »Leninovi akademiji za poljedelsko znanost«. Sporedno z ustanovitvijo te akademije so bili stari instituti za raziskovanje izpremenjeni v specialne zavode. Poleg tega so ustanovili veliko število novih zavodov in pomožnih zavodov. V pomoč so jim še »opirališča« po deželi. Leta 1932 je delovalo ca 80 zavodov, 400 pomožnih zavodov in 800 opirališč. Izdatki za te znanstvene zavode so znašali leta 1930 33,2 milijonov, leta 1931 110 milijonov, leta 1932 168 milijonov rubljev.

Znanstveni zavodi natančno preiščejo, katere vrste žita vspevajo v posameznih pokrajinah, katere vrste rastline na tej ali oni zemlji. S pomočjo teh znanstvenih zavodov gojijo tudi posamezne vrste rastline (žito, oljnate rastline, trave, zelišča). Vsa država je razdeljena v 14 pasov. Vsak pas ima poseben selekcijski centrum, ki odbere in določi tiste rastline, ki pridejo v poštev za dotični pas. Vsak tak center razpolaga z velikimi, često več 1000 hektarjev velikimi zemljišči, ki so na razpolago za preiskavo in gojitev rastlin. Nekateri zavodi uživajo, kar se tiče znanstva, velik sloves. Učenjak N. Vavilov je osnoval posebno teorijo. Po njegovi teoriji preizkujejo rastline vsega sveta v njihovih domovinah. Z dognanimi izkustvi se naj bi potem okoristila njegova domovina. Država je poslala v ta namen več ekspedicij v tuje dežele. Na tem zavodu razpolagajo n. pr. čez 29.000 vrst pšenice, čez 13.000 vrst ječmena, čez 800 vrst koruze.

Na teh semenogojnih postajah vzgojijo tiste vrste rastlin, ki menijo, da so najbolj prikladne za gotov pas. Šele nato, ko je vrsta že popolnoma utrjena in klimatizirana, dajo semena za splošno vporabo.

S pomočjo teh semenogojnih postaj so uvedli že popolnoma nove vrste kultur n. pr. Sojo. To je neke vrste fižol, ki uspeva v Mandžuriji. Je pa važna radi tega, ker pridobivajo iz njega visokovredno olje. Njena moka se uporablja celo kot primes k krušni moki.

Nekatere vrste žitaric so dajale slabo zrnje radi tega, ker so se prepozno ukalile. Učenjak Lisenko je iznašel metodo, s pomočjo katere se kalitev pospeši. Dosegli so na ta način velike uspehe.

Semenogojne postaje so tudi določile, kje se seje odnosno sadi lan in konoplja, bombaž, solčnice, sladkorna pesa, tabak, rastline, ki vsebujejo kavčuk, čaj in druge. Vse te rastline so zelo važne za popolno osamosvojitve Rusije. Čaj so uvažali v veliki množini od drugod. Sedaj ga sade v velikih količinah v okraju Batum in je le še vprašanja nekaj let, da bo konsum krit doma.

Vzgoja strokovnega osebja

Ako hoče država izvesti socializacijo poljedelstva, mora imeti dovolj strokovno izvežbanih moči. Že ljudsko šolstvo zasleduje ta cilj, prav posebno pa še visoke šole za poljedelstvo. Te so večji del na kmetijah, da se morejo dijaki izobraziti tudi praktično. Nekateri sovhozi so na pol kmetija napol visoke šole n. pr.: v bližini Rostova ob Donu v severnem Kavkazu nosi naslov: »Tehnični zavod za socialistično poljedelstvo«. Ta zavod

obsega 115.000 hektarjev. Je najmodernejše urejen. Osojbe ni staro nad 30 let. V tem zavodu je veliko kmetijskih nadarjenih mladeničev, ki so jih poslali v šolo krajevni organi. Iz takih zavodov prihajajo v življenje specialisti, ki so izobraženi teoretično in praktično.

Boj za miselnost kmeta

Vlada se zaveda, da zavisi socializacija čisto od tega, če bo za to idejo pridobila kmeta samega. Radi tega je obrnila veliko pozornost na agitacijska sredstva.

Da služi temu cilju že ljudska šola ni treba posebej poudarjati. Temu namenu služijo predavanja, časopisi, kino, predstave. V Moskvi naleti kmet na imponantno stavbo, ki nosi naslov »Kmetijski dom«. V tem domu more prebivati 5000 kmetov. V domu je kmetijski muzej, v katerem se seznanja kmet z modernimi kmetijskimi orodji, z modernim načinom obdelovanja zemlje, iz predavanj zve, zakaj je potrebna socializacija poljedelstva, zve tudi da žrtvuje država letno 600 milijonov rubljev za povzdigo kmetijstva.

Važno nalogo imajo tudi traktorske postaje. Večji kolhozi ali pa več manjših kolhozov ima postaje, na katerih so v zalogi potrebni kmetijski stroji — od traktorjev pa do bran. Taka postaja je ustanovljena od države. Postaje imajo tudi delavnice. Na ta način pride kmetška mladina v stik z novodobno tehniko. Postaja vpliva na mladino tudi v kulturnem smislu: uči mladeniče, kako se proizvaja elektrika, organizira požarne brambe, prireja izobraževalne kurze, vzdržava šoferske šole, uči, kako se uporabljajo novi aparati za molznjo, ustvarja namakalne naprave, skrbi za zabavo potom radija, kina in potujočih gledališč. Na ta način je tudi v duhovnem oziru socialistični sektor vedno večji. Krog propagatorjev vedno raste. Traktor zmaguje tudi v duhovnem oziru.

Končni cilj socializacije

Vlada hoče potom socializacije in potom znanstvenih dognanj izvesti popolno pregrupacijo kultur. V načrtu je država razdeljena v pet pasov.

Prvi pas je določen za tehnične rastline in za intenzivno živinorejo. Obsega: južno zapadno Ukrajino, pokrajine črne zemlje, severni Kuban in nekatere dele daljnega Vzhoda. Tukaj se naj bi sadil: lan, sladkorna pesa, kuruza, soja, tobak, bombaž in solnčnice.

Drugi pas je namenjen za konopljo, za mlečne produkte, za zelenjavo. Razprostira se od pokrajin Baltika preko Moskve do Urala.

Tretji pas obsega subtropsko rastlinstvo: bombaž, čaj, vinograde, marelice, jabolka, melone in pomaranče. Obsega južni Krim preko Kavkaza do srednje Azije. Na tem pasu hoče torej vlada ustvariti drugo Kalifornijo.

Četrty pas je namenjen za ekstenzivno živinorejo in leži v goratih delih mongolske republike in južnovzhodnih stepah Volge.

Peti pas je gozdni pas. Razteza se od Arhangelska do tihega Oceana in obsega nekako četrti del države.

Načrt je velik, delovati bodo morale na njem generacije. Toda režim veruje v njega.

Znamenita razstava

Ko je Rusija proglasila petletko, je Evropa vzela to vest s posmehom na znanje. Evropska javnost je začela kmalu pisati o neuspehih petletke. Rusija je molčala in delala. Evropski in svetovni gospodarstveniki so polagoma sicer izpreminjali svoje sodbe o uspehu petletke, toda popolnega priznanja še niso hoteli dati. Pogosto so bili tudi pod vplivom politike, ki je večkrat hodila taka pota, ki niso bila v skladu z gospodarskimi koristmi dotične države. Končno so pričela prevladovati dejstva, ki jih ni mogla zatajiti niti evropska niti svetovna javnost.

Dokument o uspehih petletke je postavila Rusija v prvo razstavo na velesejmu v Milanu leta 1930. Na tem velesejmu je zgradila lastno, velikanško, dvonadstropno stavbo. Kladivo, srp in rdeča zastava je že na zunaj naznanjalo, kdo je lastnik te stavbe. Obiskovalec te razstave je mogel ugotoviti, kaj izdeluje sodobna Rusija. Pa ne samo izdeluje, tudi prodaja.

Razstava je bila razdeljena na oddelke, vsak oddelek je bila zaključena celota.

V oddelku za hranila je začuden obiskovalec videl najfinejše mesne konzerve, pastete iz ribjih jeter, lasosa, konzerviranega in prekajenega, več vrst drugih prekajenih delikates. Hladilna omara je bila natrpana vseh vrst kavijarja, na dolgih predalih so stale steklene posode z vkuhanim sadjem in marmeladami več vrst; na razpolago so bile črešnje, marelice, jagode, hruške, jabolka, češplje, nebroj sladčic, 39 vrst pšenice, več vrst moke za beli kruh, 6 vrst koruzne moke, 11 vrst fižola, 4 vrste sladkorja, 26 vrst semen graha in sočivja, rž, oves, ješprenj in končno 14 vrst makaronov.

Lesni oddelek je obsegal les in lesne izdelke; petrolejski oddelek petrolej in vse mogoče petrolejske produkte.

Obiskovalec je hitel skozi oddelke, kjer je mogel ugotoviti 30 vrst izdelkov iz kož in usnja; blago, ki je držalo vodo, 39 vrst kemikalij, v izgotovljenem in surovem stanju; 15 vrst granita in marmorja; 45 vrst drugih mineralij; več kakor 300 vrst tekstilnega in platnenega blaga; volno, bombaž in predivo; surovo in umetno svilo; kokone; pregrinjala, antična in nova, 41 vrst krtač, 18 vrst perja, 24 vrst blaga iz konoplje, vrvi, mreže, 25 vrst izdelkov iz konjske žime, 65 vrst kožuhovine, 150 vrst porcelana, izdelke kmečke obrti: igrače, lutke, balalajke, mandoline, ročna dela iz platna, najmodernejše žarnice; kmetijske stroje itd.

Kdor je obiskal razstavo z odprtimi očmi in odprtim razumom, je moral preišljevati o še neodkriti gospodarski sili Rusije in o tajnah, ki jih odkriva petletka.

Organizacija zunanje trgovine

Rusija gradi in producira. Gradi, da se tudi gospodarsko osamosvoji. Producira, da more živeti in graditi. Od produktov obdrži zase le toliko, kolikor nujno potrebuje, drugo gre v svet. Kajti Rusija mora dobiti sredstev, da more graditi. Materijal za gradnjo mora takoj plačevati ali saj v razmeroma kratkih obdobjih. Zato mora prodajati in čim več prodajati. Kakor vse, se vrši tudi prodaja po enotnem načrtu. Trgovski monopol za inozemstvo predstavlja največjo trgovsko organizacijo na svetu. Ta organizacija je stalno na delu, stalno prodaja blago, išče vedno novih trgov, že

osvojene razširja. V 52 državah ima svoje zastopnike, ki vodijo borbo z raznimi konkurenti.

Monopol za zunanjo trgovino (Amtorg) je ustanova, ki ne vodi samo prodajo blaga v inozemstvo, preko nje gre tudi ves uvoz. Vsaka tona žita, vsak kilogram petroleja, vsak kos lesa itd. proda ta ustanova, pa tudi vsak stroj, z eno besedo vse, kar Rusija uvažja, kupi ta ustanova. Zato je monopol za zunanjo trgovino sestavni del državne politike. Zasebni interesi so izključeni, le splošnim interesom mora služiti.

(Dalje prihodnjič.)

Anton Marinček.

Kulturna kronika

Koncerti Akademskega pevskega zbora

Skoraj je res, da bi kulturna kronika, ki bi hotela registrirati pomembne dogodke te vrste pri nas, morala skoraj vsak mesec izostati. Zakaj v enem mesecu se pri nas v kulturi čudovito malo zgodi, tako malo kakor v politiki. In pisati o nepomembnih pojavih, bi se dejalo, dajati opravičila in utemeljitve za pojemajočo živost naših ustvarjalnih prizadevanj. Človek bi kvečjemu lahko vsak teden zapisoval ideološke polemike med kulturnimi omizji.

In kdo drugi, če ne kronist naj bi bil hvaležen Akademskega pevskega zboru, da mu je pripravil dogodek, o katerem se izplača misliti in pisati. Pustimo ob strani dejstvo, da je APZ po delu svojega pevovodje Fr. Marolta zunanje-tehnično pač najboljši zbor v državi in med najboljšimi v Srednji Evropi. Spričo tega dejstva moramo biti samo veseli, da ga imamo, dasi se predvsem poklicnim obvladovalcem naše kulturne politike to še upira priznati, pač zato, ker je to kvaliteta, ki je vzcvetela izven njihovega območja.

Kulturni pomen letošnjih koncertov APZ se mi na tem mestu zdi umestno poudariti iz več razlogov. Prvič, ker so ti koncerti po formi in še bolj po vsebini bili prav za prav to sezono — če izzamemo izid Kosove Zgodovine Slovencev in »Protestantovskih piscev« — edini širši kulturni dogodek. Njegov pomen ne leži toliko v dovršenem podajanju in iz njega izvirajočem umetniškem užitku, ki je bil v našem kulturnem pomanjkanju tudi edinstven, temveč predvsem v njegovi dokumentarnosti. Ta koncert, ki ga lahko smatramo v vsakem oziru za izključno osebno stvaritev njegovega artističnega vodje, nam je s prepričevalno, frapantno udarnostjo in originalnostjo odkril elementarno bogastvo in izvirnost naše narodne pesmi, pokazal v njej docela nove, zgolj umetniške, oblikovne, motivne a prav tako tudi zgodovinske, etnične, mitološke, folklorne in splošno razvojne elemente, da ga moramo priznati ne le kot eno najpomembnejših umetniških temveč tudi znanstvenih dejanj. Z docela novo stilno kritično metodo je odgrnil tisti predel našega kolektivnega narodnega imetja, o katerem smo bili že vsi prepričani, da ni več ne izvirno, ne neizčrpano. Zdi se, da je ta koncert odgovoril nam vsem na podzavestno zahtevo o nečem svojem, o prepričanju, da kljub vsemu vendarle imamo še nekaj, v kar se je vredno zagledati, da nismo zgolj zvlačugana duhovna rasa vseh svetovnih vplivov. Najneznatnejši vtis, ki ga je vsakdo moral odnesti s koncerta, je bil ta, da je po toliko in toliko mrtvih mesecih in letih dobil nekaj svojega in s tem del vere vase in če se je kje

izkazala kot resnica dirigentova trditev, da je »umetnost poseben način občevanja ljudi med seboj in za narod eden najvažnejših kulturnih faktorjev«, se je izkazala na prvi prenapolnjeni večer v unionski dvorani. Nihče ne more trditi, da nismo bili v umetnosti že vsega trudni. Vplivov, eksperimentov, razdrobljenih ustvarjalnih isker, snobizma. In da se nam je vsem zahotelo jasnosti, linije, programa, vsebine. Na tem koncertu je človek dobil skoraj več, kakor je zahteval in še zadoščenje, da je spoznal, kako nam je mlado idealno stremljenje opravilo ogromen del naše narodne kulturne inventure. Da bo Marolt prav zato med prvimi, ki so pomagali sestavljati mozaik naše kulturne tradicije in njenega bogastva, ni dvoma. Kolika pozitivna vrednost takega dela je prav v tem dejstvu, vemo najbolj tisti, ki nas kulturno nezasidranost v kaki močni slovenski svojini meče v oblast vsem vplivom in vsem strujam in ki nam prav za prav bistveno hromi sile in hotenja in vero. Akademski pevski zbor je s tem svojim koncertom in njega ponovitvami storil slovenski kulturi veliko uslugo, najbrž, da bo bodočnost bolj vedela koliko, kakor pa se zavedamo mi. In drugi razlog: to so storili mladi ljudje, brez sredstev in brez materialnih ambicij in s tem so dokazali, kam se kljub vsemu omalovaževanju in natolcevanju selita idealizem in objektivno kaj vredna ustvarjalnost. Tega dejstva je mlad človek vesel in če hočem biti oseben, moram priznati, da sem se pet tisoč kilometrov od domovine bal samo, da ne bi zamudil koncerta APZ.

Obisk bolgarskega PEN-a

O njem je bilo slišati toliko, kolikor je zaslužil. Razveseljivo je tako dejstvo vsekakor, kakor je razveseljivo vsako zbliževanje med ljudmi. Dvomiti se da le o tem, če je v današnjih narodnostno psiholoških razmerah tako obiskovanje smoteno, zlasti še za nas Slovence, ki navsezadnje z Bolgari nimamo kaj poravnati, prav tako je pa tudi razmeroma neverjetno, da bi mogli z njimi kaj zgraditi. Zdi se, da smo si predaleč; to dejstvo se poraja pač iz stare kontradiktornosti med Orientom in Zapadom. Drugič ima človek pomisleke celo v informativno upravičenost takih obiskov, če jih vrše aristokratske ustanove kakor je Penklub. Program je pač povsod isti; sprejem, banketi, dve tri izjave, recitacije in slovo. Zbliževanje v smislu ženevskega brezdelnega humanizma. Morda zdaj z Bolgari ni bilo tako, človek ne ve, ko ni bil priča. Pove lahko samo svoje pomisleke. Ugotoviti je treba dejstvo, da od mlade književniške generacije ni bil povabljen k sprejemu Bolgarov nihče. Morda bi bilo to dobro, najbrž da bi znali mladi ljudje mlade ljudi, ki so jih Bolgari imeli v precejšnjem številu s seboj, bolj živo in bolj bistveno informirati kakor kdo drugi o perečih problemih, zanimivostih in svojskosti današnjega slovenskega življenja. A to se ni zgodilo iz preprostega razloga, ker razen Miška Kranjca in Fr. Vodnika ni od aktivno ustvarjajoče mlajše književniške generacije pri nas nihče član Pen-kluba. In tudi 70 Din za slavnostno večerjo v mednarodni družbi premore od njih le malokdo. Torej se je ponovila v tem oziru nekako ista zgodba, kakor lani ob priliki dubrovniškega kongresa Pen-klubov, ko so si slovenski penovci na vso moč prizadevali, da se ne bi kongresa — ko bi bila vendar enkrat tudi za uboge slovenske kulturne pare prilika, da to store zastonj! — udeležil kdo od njihovih mladih, čeprav aktivnejših kolegov. Tako se mora vse pri nas vršiti v znamenju slovenske omizarske kulturne politike. Tudi take ne-kulturne ugotovitve je treba registrirati.

Izjave

Junjska številka slovaške kulturne revije je prinesla dva razgovora svojega sotrudnika J. Irmlerja z glavnim urednikom »Slovenca« dr. I. Ahčinom in s kulturnim urednikom »Jutra« B. Borkom, in sicer na tema »Slovanstvo«. Prinašamo zanimive odlomke iz razgovora z obema odličnima časnikarjema, in sicer tiste, ki se tičejo njunega gledanja na politično enakost slovanstva, na možnost kake federacije združenih držav in na možnost kulturne enote. Dr. Ahčin: »Vojna je končala z ustvaritvijo treh novih slovanskih tvorb, ki so bile naenkrat postavljene pred resno nalogo, da prično urejati svoje odnose do drugih držav, tudi do slovanskih na čisto konkretni realni bazi, kjer ponavadi odločajo čisto goli življenjski interesi... Zato si je lahko razložiti, da je že pri samem snovanju novih slovanskih tvorb prišlo do nemilega nesoglasja med samimi slovanskimi narodi, kakor med Poljaki in Rusi, med Poljaki in Čehi. Zmagalo je pravo močnejšega, kot je to največkrat v politiki... Nastavka za kako federacijo slovanskih držav zato nikjer zaenkrat ni videti, pa tudi mislim, da v tem oziru ne smemo od sebe več pričakovati, kakor pa so mogli drugi realizirati... Bolj verujem v Pan-Evropo in se mi tudi zdi prej ustvarljiva — samo da se poleže pretirani nacionalizem današnjih dni — kakor pa federacija slovanskih držav.

Kulturno je več kot eden način, da si moremo Slovani priti drug drugemu bližje. Predvsem gre tu za medsebojno izmeno kulture. Tu se je že precej napravilo, lahko bi se brez težav še mnogo več. Rusijo je spoznal zapad iz romanov njenih velikih piscev. Naša prevodna literatura le preveč sega po francoskih, angleških, nemških delih. Iz poljščine, češčine, slovaščine, bolgarsčine malokdo prevaja... Torej seznanjajmo Slovani drug drugega najprej s svojimi duhovnimi vrednotami, pa bomo polagoma odkrili, kako sorodni utrip nas oživlja... Roko v roki, s tem naj bi šla izmenjava živih ljudi — intelektualcev... Manjka nam živahnejše izmenjavanje listov in knjižnih založb...«

B. Borko: »Kakor sem že povedal, izključujem politično enoto. Danes ni več potrebna nikaka federacija. Vsi slovanski narodi imajo toliko notranje moči, da je po vidni opredelitvi v celote in po svetovni vojni tudi v politične enote vsak zmožen sam voditi svoje stvari. Seveda se pojavljajo nekaki skupni politični cilji, a po mojem mnenju je s političnega stališča potrebna le moralna pomoč enih političnih enot drugim. Lahko smo veseli, da se je ta moralna pomoč že vidno pojavila v praksi, in da je tako vzajemni vpliv Slovanstva Slovanstvu vedno le v korist...

O vprašanju glede kulturne enote je moje mnenje to, da ni treba delati mehanične unifikacije; kajti ta bi pomenila le pavperizacijo kulture!! Prav zato zavračam tudi ono predvojno ideologijo enotnega Slovanstva, enotne slovanske kulture. Naš ideal ne more biti ena slovanska država, ena slovanska kultura, temveč simbioza raznih slovanskih držav in raznih slovanskih kultur. Kako bodo Čehi in Slovaki rešili svoje vprašanje, kakšno formo si najdejo za rešitev, to je njihova stvar, kakor je zopet naša lastna stvar, kako bomo v Jugoslaviji združili vitalno potrebo politične enote s kulturno potrebo svobodnega razvoja posameznih kulturnih individualitet, kakršna je n. pr. slovenska. — Mirko Javornik.

Zanimivosti o obsodbi

Zadeva o obsodbi, s katero so odbori katoliških akademskih društev — na čigavo pobudo, pač ne bo težko uganiti — »Besedo« dokončno in avtoritativno obsodili za nekatoliško in za marksistovsko revijo, bi ne obnavljali, zakaj odgovorili smo nanjo, kakor je bilo prav. Popravek, ki je bil poslan »Slovencu«, so naši naročniki mogli čitati v majski številki. »Slovenec« popravka ni priobčil. Zadeva je za zdaj, razen nekaj malenkosti, zaljučena. »Beseda« je po radikalni vneimi in čuječnosti odborov katoliških akademskih društev postavljena tja, kamor spada in zato se bo morda kdo po svoji vesti lahko izogibal sitne in nevarne dolžnosti, da jo bere. A zdi se nam potrebno, da kljub vsej zaključeni zadevi navedemo nekaj zanimivih dejstev, ki vrednost te obsodbe, radikalnost, načelnost in taktiko odborov katoliških akademskih društev in njihovih inspiratorjev tudi postavljajo v pravo luč. Da ne bo nihče imel povoda metati nam v obraz priljubljeno psovko pamfletarstva, se bomo omejili samo na dejstva, zakaj na to žal vemo, da nam v polemikah, ne v svojih spomenicah in dokumentih svoje načelne literature niso še nikdar odgovorili. Da izjava v »Slovencu« ni bila izraz spontanega prepričanja članstva v katoliških akademskih društvih, pričajo naslednje drobnosti.

Iz Zagreba je od člana tamošnje »Danice« prijatelj našega lista iz akademskih vrst (torej imamo kljub tej izjavi tam še prijatelje, v imenu katerih smemo govoriti) dobil to-le zanimivo pismo: »Dragi... Morda Te zanima, kako je to, da je zagrebška Danica podpisala izjavo proti »Besedi« radi članka »Hrvatska kat. mladina ali kakor se že imenuje tisti članek. Zagrebška Danica do takrat, ko je članek (v »Slovencu«) izšel, sploh ni podpisala, ampak je to bilo delo gospodarja Sekolca Karla, oziroma Žebota. Članstvo zagrebške Danice je bilo proti podpisu. Ko pa je že nje stvar v »Slovencu« enkrat izšla (»Hrvatska straža« je ni smela objaviti), so poslali iz Ljubljane polo, da naj zagrebška Danica podpiše skupno akcijo. Odbor je stvar naknadno podpisal proti svojemu prepričanju o krivdi »Besede«, da ga ne bi sežgali na grmadi. Zagrebška Danica, oziroma akademiki, ki studirajo v Zagrebu, morajo priznati, da je članek, ki je izšel v »Besedi«, popolnoma na mestu in odgovarja resnici, seveda če so objektivni. Včeraj se je izjavil tovariš Sekolec, da bo odposlal »Besedo« nazaj, češ, da nima »Danica« denarja. Skril jo je takoj v omaro, da se člani ne bi navzeli »protiverskih« idej. Članstvo pa želi »Besedo« brati. Ker pa se odbor izgovarja z mate-

rijelnimi težkočami, Te prosim, da urediš stvar, če Ti je mogoče, da bi dobivali en izvod zastoj. Seveda se naj to javi odboru »Danice«, da se pošilja »Beseda« zastoj...«

Družinske delikatnosti v zagrebški »Danici« nas ne zanimajo. Pač pa ugotovitev o načinu podpisovanja in pa to, da »Hrvatska Straža«, ki je prva polemizirala, a dostojno, z »Besedo« o imenovanem članku, famozne izjave »Beseda in mi« ni priobčila, dasi so Hrvatje in njihove zmede dale tej izjavi zaželeni povod. In smešno: po toliko letih se je slovenska katoliška mladina in njeno ozadje spomnilo skupnih interesov hrvatskega in slovenskega katolicizma in se je šla dvomljivo izpostavljati za dobro ime Hrvatov, dasi ni nobeno izmed hrvatskih katol. akademskih društev smatralo za potrebno, da bi se pod izjavo, ki brani njegove interese, podpisalo. V čigavem interesu je reševanje Hrvatov imelo smisel, naj odgovore tisti, ki so začeli ustvarjati slovensko-hrvatsko katoliško vzajemnost v tem novem smislu. Našim akademskim društvom se na ta način ne bi bilo treba smešiti.

Dalje: Takoj po izidu izjave v »Slovencu« nam je društvo akademikark »Savica« po svoji zastopnici sporočilo, da so članice zaradi podpisa indignirane, da je to stvar brez njihove vednosti napravila predsednica na zunanji pritisk, čeprav »Besede« ni poznala. Naknadno so se prepričale, da izjava in obsodbe ne odgovarjajo resnici, če jih primerjajo s pisanjem »Besede« in da bodo svoj podpis pod omenjeno izjavo javno preklicale. Do preklica pa do danes ni prišlo, kar je baje posledica »obdelovalnih« debatnih sestankov, ki so jih zaradi tega morale koleginje iz »Savice« pretrpeti od svojih moških somišljenikov.

Neki, še zimski semester vplivni funkcionar »Danice« je izjavil članu našega kluba, da so izjavo dobili v podpis le predstavniki in tajniki akad. društev in to v vsej naglici, že stilizirano, iz redakcije »Slovenca«. Da ta izjava ni bila stilizirana v redakciji »Slovenca«, o tem smo vsi prepričani, pač pa je bila stilizirana nekje drugje kot v katol. akademskih društvih.

Tako. Zdaj naj nam bralci in javnost dovolijo, da bomo malce nesramni, to je, da se branimo z boljšim orožjem kakor tisti, ki nas po izjavah natolcujejo. Nesramen biti, se pravi pri nas pokazati na disharmonijo med teorijo in prakso, med načeli in izvajanjem, med ideologijo in dejstvi.

Katoliška akademska društva so smatrala za nujno potrebno, da nas proglasijo — šlager je šlager, posebni pri prebriht-

nem slovenskem narodu — za blatila Krekovega spomina, dela in idej. Prav. A dosledno temu prokletstvu naj bi bila ista društva pred letom dni obsodila tozadevno pisanje glasila slovenske duhovščine: »Vzajemnosti«, ki je Kreku očitala, da je začetnik liberalne miselnosti v katoliškem slovenskem življenju in še dosti hujših stvari, kakor so pa Grahorjeve objektivne, z vsem priznanjem resnice spremljane zgodovinske ugotovitve. Prav tako niso čutili potrebe, da bi se v tem oziru obregnili ob Prepeluhove spomine na Kreka, ki jih priobčuje v »Sodobnosti«. Še manj pa se zdi najbrž tistim, ki so za javno nastopanje katol. akademskih društev odgovorni, umestno nastopati za Kreka, tam kjer je danes najbolj potrebno: proti ljudem in razmeram, ki so Krekovo politično, socialno in gospodarsko zamisel naše bodočnosti speljali v slepo ulico sodobnega kapitalizma. (Primerjaj zadnji občni zbor Zadrúžne zveze!) Ali nam take ugotovitve ne dajejo nujnega povoda, dvomiti v iskreno, nepristransko doslednost tistih, ki se pod obsodbe našega dela in stremjenja lahkomišelnostno podpisujejo?

J. K. A. D. »Danica« je za 40 letnico izdala tiskovino »Povsod Boga«. V naslovu je povzet na kratko njen zamišljeni program, ki ga uveljavlja naprej v tiskovini na ta način, da spet »Besedo« in »Besedarje« z znano avtoritativno odločnostjo in sigurnostjo krsti za čisto prave marksiste in boljševice »echt Moskau-rote«, za idejno konfuzne itd. Dalje prinaša definicije, kaj je pravi katolicizem, da katolicizma ne moremo meriti po verskih vajah, dalje, da je nekatoliško vsako prikrito in neprikrito napadanje hierarhije, vsako polemiziranje glede avtoritativnosti papeških enciklik in tudi, da ozir na cerkveno občestvenost izključuje v svojih konsekvencah tudi vse, kar je proti čutu katoliške skupnosti (= politični katolicizem). Poleg tega je na proslavi »Danice« eden izmed vodilnih govornikov dejal tudi, da zahteva svobodo duha kot osnovno človeško pravico, ki je ne sme nihče krstiti.

Svoboda duha bo po tolmačenju prav tistega gospoda izgledala takole: Slovenska dijaška zveza, centrala katol. akademskih društev, je pod grožnjo odpoklicanja prepovedala našemu dopisniku iz Bratislave, ki je njen delegat na podlagi zamenjave med slovaškimi in slovenskimi dijaškimi organizacijami, sodelovanje pri »Besedi«, češ, da je to revija, ki je popolnoma nasprotna načelom in intencijam SDZ. Brez ozira na to, da je bil V. Smolej dopisnik in sodruznik »Slovenca« in drugih katoliških listov.

Geslo »Povsod Boga« bi svojo najlepšo realizacijo dobilo v tem, da bi borbo proti nam po toliko proglašani krščanski lju-bezni vodili vsaj pošteno, to se pravi z

dokazi in s poznavanjem napadanih stvari. Dejansko poudarjanje katolištva na tej platformi bo z ozirom na idealno geslo pač spodobnejše, kakor pa nerodno in mučno profaniranje katoliškega imena po zaključnih plesih katoliških akademikov, magari v predpustu in magari pred katoliškimi narodnimi damami, kakor je to bil slučaj letos v noči 1. febr. (Govor predsednika plesnega odbora.) V tem smislu mi gesla ne moremo in ne maramo razumeti in mislimo, da bi ga odklonila večina slovenskega katoliškega ljudstva, pa naj mu ga tudi servirajo »bodoči voditelji naroda«, magari ob teh ali onih prilikah po gledališčih, shodnicah in trgih. Prav tako bo njihov zanostiti katoliški program za vso javnost prepričevalnejši, če bodo poskrbeli n. pr. iz svojih vrst za zadostno število udeležencev za akademske duhovne vaje, da jih ne bo treba odpovedovati, kakor pa da samodopadljivo odrekajo katolištvo komurkoli drugemu.

Namesto da je »Danica« v svoji tiskovini preklela socialna prizadevanja »Besede«, naj bi bila kot socialno proslavo svojega jubileja dosegla pri svojem starešini ing. Remcu, da bi pospešil rešitev zloglasnega mezdnege spora v svoji tovarni na Duplici v smislu okrožnice »Quadragesimo anno«, da ne bi toliko časa vzbujal ogorčenja obsodbe vse slovenske javnosti kot primer najskrajnejše kapitalistične neizprososti. Njihova prizadevanja in iskrenost bi pozdravili ne le mi, temveč še z veliko večjo hvaležnostjo in priznanjem onih tristo delavcev, ki še danes vise med delom in med brezposelnostjo.

Geslo »Povsod Boga« naj po tem primerno uveljavijo predvsem pri ljudeh in podjetjih, ki so jim idejno blizu. Tako, da n. pr. ne bo človeka bodlo v oči dejstvo, da v času, ko katoliški akademiki zaradi namišljenih herezij obsojajo kogarkoli kot nekatolika, Jugoslovanska knjigarna v svojih izložbah lahko kaže cele vrste judeo-marksistične literature od Krleže (kakšno stališče imajo do tega hrvaški zavezniki naših akad. društev, je znano iz »Hrvaške straže« in lanskih škandalov) do Tollerja, do »Dimitrov contra Goering«, do »Stanovske države brez maske« ter židovskih poročil boljševice Ehrenburga o dunajskih dogodkih ter do framasonskega priručnika, ki ga je v obrambo masonerije napisal znani protozidarski apostol Lennhof. Ali morda geslo »Povsod Boga« v trgovini ne velja?

Te stvari smo hoteli ugotoviti kot drobne opazke k doslednosti, ne zato, da bi vodili brezplodne polemike z izjavami in izjavarji, temveč zaradi resnice o teh in takih rečeh. Zato je polemika o tej nelepi zadevi za nas končana, dokler nam podpisniki svoje brezobzirne radikalnosti ne bodo dokazali predvsem pred lastnim pragramom. Besedarji.